

Istoricul cercetărilor etnologice derulate de Muzeul Tehnicii Populare din Sibiu în Oltenia Subcarpatică și în județul Gorj. Cercetarea și dezvoltarea expozițională a grupelor tematice viticultură și pomicultură

Lucian Robu, Teodor Boroș

Premisele cercetării:

Cultivarea viței de vie și a pomilor fructiferi, precum și obținerea vinului și a țuicii, au constituit, datorită condițiilor favorabile de temperatură și de sol, una dintre cele mai vechi și mai răspândite ocupații ale locuitorilor acestui areal geografic. Relieful format din dealuri înalte și păduri întinse, cu puține lunci de-a lungul văilor, a favorizat dezvoltarea viticulturii și pomiculturii în multe zone de pe cuprinsul țării. În civilizația tradițională această ocupație a generat, pe plan arhitectonic, specializarea unor construcții, de la cramele simple monocelulare până la gospodăriile viticole, propriu-zise.

Analiza cercetărilor științifice ce au în vedere constituirea grupelor tematice de viticultură și pomicultură ale muzeului etnografic din Dumbrava Sibului sunt în măsură să releve calitatea expozițională a muzeului și să constituie un model pentru cercetările viitoare.

Din păcate, datele existente despre modul de desfășurare a cercetărilor au ajuns la noi destul de fragmentar, acest lucru fiind de natură să îngreuneze conturarea unei imagini coerente asupra acestora. Informațiile pentru lucrarea de față fiind extrase din diferite documente aflate în cadrul arhivei M.C.P. ASTRA, din dosarele de monument ale aceluiași complex muzeal și dintr-o serie de articole publicate de-a lungul istoriei acestei instituții, de la fondarea sa, în 1963 și până astăzi.

În cadrul acestei lucrări vom încerca să trasăm liniile generale din punct de vedere al metodologiei cercetărilor efectuate, zonele preponderente în care au fost realizate acestea și nu în ultimul rând, rezultatele din punct de vedere expozițional.

Planul tematic de constituire a muzeului. Discuții legate de pomicultură și viticultură.

O analiză a cercetării pentru dezvoltarea celor două grupe tematice nu poate fi completă fără o scurtă privire asupra obiectivelor și direcțiilor de dezvoltare care au fost discutate de-a lungul timpului și transpuse în planurile tematice ale muzeului.

Analizând cele afirmate în proiectul de plan pentru organizarea sectorului etnografic muzeal din Dumbrava Sibului, în timpul ședințelor de lucru din zilele de 26 – 28 decembrie 1961, primele discuții cu referire la acest subiect au avut loc

în anul 1956 în cadrul unor consultări la București între delegații sibieni și specialiștii din capitală.¹

Ulterior discuțiilor care au avut loc la București între anii 1957 – 1960 au debutat o serie de cercetări științifice, în sudul Transilvaniei și în regiunea Argeș care au constituit fundamentele științifice ale muzeului etnografic în aer liber.² În următoarea fază a constituirii muzeului etnografic s-a trecut la măsuri practice care s-au concretizat în obținerea terenului și construcția unor spații necesare funcționării expoziției proiectate.

În urma discuțiilor purtate în cadrul unui cologviului amintit desfășurat la Sibiu în decembrie 1961, muzeul din Dumbrava Sibiului își propunea să înfățișeze aspecte esențiale ale culturii materiale populare din sudul Transilvaniei, nordul Olteniei și Munteniei, în principal din zonele Carpaților Meridionali, precum și unele aspecte din regiunile limitrofe acestora, prin instalații, ateliere, meșteșuguri țărănești, unelte, obiecte de uz și produse de artă populară, monumente de arhitectură etc.³ În cadrul grupelor tematice preconizate se avea în vedere, încă de la început, realizarea sectoarelor pomiculturii și viticulturii.

Ulterior, în anii 1961 – 1963 a fost modificat planul tematic inițial, acum acesta preconiza, ca profil expozițional, pentru sectorul etnografic ilustrarea meșteșugurilor și instalațiilor tehnice populare pe o bază sistematică și grupate tipologic, care urmează să vină în completare Muzeului Satului din București.⁴ Un element discordant față de primul proiect discutat în 1961 era reprezentarea națională a problematicii instalațiilor de tehnică populară spre deosebire de discuțiile inițiale care doreau o reprezentare zonală.

În ceea ce privește sectoarele pomiculturii și viticulturii se preciza că, plecând de la materia primă obținută, să se prezinte unelte și instalații de prelucrare cum ar fi: crame, teascuri, poverne.⁵

Între anii 1963 – 1964 se constată o activitate intensă în vederea finalizării planului tematic, la nivel teoretic. Deja din anul 1963 au început să se transfere monumente de tehnică populară. În acest sens se remarcă două liste cu referire la monumentele care se doreau a fi aduse în sectoarele pomicultură – viticultură.

Listele vor fi expuse evolutiv, de la cea mai simplă la cea mai complexă. Primul document prezenta următoarea situație:⁶

¹ *Dare de seamă asupra ședințelor de lucru din zilele 26, 27, 28 decembrie 1961 cu privire la proiectul de plan pentru organizarea sectorului etnografic muzeal din Dumbrava și cercetările științifice în Arhiva Științifică a Muzeului ASTRA, Fond Istoricul Muzeului ASTRA. Etape de organizare, 6347/ 2008, f. 5.*

² *Ibidem.*

³ *Ibidem*, f. 6.

⁴ A.Ș. CNM "ASTRA", „Proiect de plan pentru organizarea Sectorului muzeal în Dumbrava Sibiului 1961 – 1963”, Fond: Istoricul Muzeului ASTRA. Etape de organizare, număr dosar 2, număr înregistrare 2169/ 1998, f. 37.

⁵ *Ibidem*, f. 42.

1. Pentru pomicultură:

- Stand – pavilion (pregătire, solului, cultura plantelor, recoltarea, prelucrarea și conservarea)

- Sitău, complex de prelucrarea a fructelor – Baia Mare.
- Povarnă – Oltenia.
- Gospodărie pomicolă cu anexele ei – Loviște, Argeș.

2. Pentru viticultură:

- Stand – pavilion (pregătirea solului, creșterea viței, valorificarea produselor).

- Gospodărie viticolă cu anexa și inventar – Moldova.
- Cramă cu interior complet – Moldova – Huși.
- Pimniță cu interior complet – Oltenia – Gorj.
- Gospodărie viticolă cu anexa și inventar – Transilvania – Târnave.

În cel de-al doilea document monumentele avute în vedere au sporit atât din punct de vedere cantitativ cât și în ceea ce privește acuratețea datelor geografice și ocupaționale. Astfel în acest caz situația se prezintă în felul următor:⁷

1. Pentru pomicultură:

- Teasc și zdrobitoare de fructe – Rășinari, jud. Sibiu.
- Cuptor de uscat prune – Bărbuleț, jud. Dâmbovița.
- Cuptor de uscat prune – Moldova.
- Povarnă de țuică – Sârbești, jud. Gorj.
- Povarnă semi-îngropată – Muntenia.
- Cramă cu etaj – Polovragi, jud. Gorj.
- Gospodărie pomicolă – Oltenia.

2. Pentru viticultură:

- Cramă viticolă – Bălănești, jud. Gorj.
- Cramă dublă – jud. Gorj.
- Cramă viticolă cu beci – Huși, jud. Vaslui.
- Cramă în mal – Moldova.
- Gospodărie viticolă – Moldova.
- Gospodărie viticolă – Mureș – Sibiu.

O modificare parțială a planului tematic a survenit în anul 1971,⁸ după organizarea unui colocviu național axat pe această problemă. În urma acestuia s-a arătat că, datorită realităților din situ, ieșite la lumină odată cu adâncirea

⁶ A.Ș. CNM ASTRA, *Tematica Sectorului în aer liber din Dumbrava Sibiului varianta II*, iunie 1964 Fond Istoricul Muzeului ASTRA. Etape de organizare, număr dosar 23b, număr înregistrare 1857/1996, f. 26.

⁷ Arhiva Științifică C.N.M. ASTRA, *Dosar proiect de plan pentru organizarea Sectorului Etnografic Muzeal din Dumbrava Sibiului*, 1963, 311-315, document dactilografiat (n.ed.).

⁸ A.Ș. a Muzeului ASTRA, *Programul ședinței de lucru lărgită a Consiliului Științific al Muzeului Brukenthal din 11 – 13 martie 1971*, Fond, Istoricul Muzeului ASTRA. Etape de organizare, dosar 67, 6464/2009, f. 15.

cercetărilor se impune o extindere a tematicii, fără a fi vorba de o schimbare a profilului. În acest sens, din acest moment, instalațiile de industrie meșteșugărească au început să fie dublate de gospodării care să ilustreze viața satului în toată complexitatea sa.

Un alt subiect important care a fost discutat în cadrul acestui colocviu a fost cel al ilustrării unei serii de fenomene etnografice prin intermediul unor pavilioane specializate sau a unui pavilion central. Acesta subiect a avut repercursiuni în dezvoltarea ulterioară a sectoarelor de pomicultură și viticultură, în anul 1984 fiind realizat un pavilion care ilustra procesul de tescuire în toată complexitatea lui tipologică.

În ceea ce privește problema gospodăriilor din cadrul acestor două sectoare, deși au fost prevăzute a fi aduse încă din primele planuri tematice acest lucru nu s-a putut realiza anterior anului 1989.

Cercetările realizate în vederea constituirii grupelor viticultură și pomicultură.

În primă instanță este oportun să identificăm principalele caracteristici ale modului în care echipele de cercetători au realizat expedițiile de identificare a monumentelor și de cercetare a fenomenelor etnografice din jurul acestora.

Date care relevă caracteristicile cercetării sunt prezente în unele articole ale celor care au participat direct în cadrul acestor expediții de cercetare dar și în rezultatele acestora având în vedere că, o parte a muncii de cercetare a ajuns la noi prin intermediul documentelor rezultate (fise, carnete, fotografii etc.) prezente și astăzi în arhiva științifică a muzeului ASTRA.

Un lucru evident în istoria de început a muzeului este faptul că acesta a fost dominat din punct de vedere al cercetării științifice de personalitatea lui Cornel Irimie. Acest lucru nu a putut duce decât la asumarea metodelor folosite de acesta în ceea ce privește cercetarea. În această ordine de idei metodologia școlii monografice fondată de Dimitrie Gusti a avut un rol fundamental în constituirea colecției muzeului.

Acest lucru este evidențiat de același C. Irimie și în cadrul unui articol în care acesta afirmă că experiența școlii sociologice de la București poate fi luată în considerare și valorificată în primul rând prin metoda de cercetare.⁹

Întrucât jumătate din obiectivele ce urmau să formeze muzeul din Dumbravă erau complexe și instalații de industrie țărănească acționate cu ajutorul forței motrice a apei, Muzeul Brukenthal a solicitat și abținut de la Comitetul de Stat al Apelor posibilitatea de a întocmi o evidență a tuturor instalațiilor care se încadrau în această categorie.¹⁰ În urma acestei ample anchete, realizată în anul 1957, au fost identificate 5518 instalații de industrie populară care foloseau forța motrică a apei.

⁹ A.Ș. a Muzeului ASTRA, Cornel Irimie, *Metoda de cercetare etnografică expediționară în activitatea muzeului Brukenthal*, Fond special Dr. Cornel Irimie, număr dosar 109, 332/ 1964, f. 3.

¹⁰ A.Ș. CNM "ASTRA", *Proiect de plan pentru organizarea Sectorului muzeal în Dumbrava Sibiului 1961 – 1963*, Fond Istoricul Muzeului ASTRA. Etape de organizare, 2169/ 1998, f. 50.

De asemenea a fost constituită o unitate arhivistică de mare însemnătate istorică prezentă și astăzi în colecția muzeului.

Utilizând viziunea metodologică a Școlii Gustiene, în cadrul muzeului s-a acordat o importanță preponderentă observației directe. Acest lucru nu exclude și cercetarea indirectă, având în vedere anvergura națională a muzeului care se conturează acum, o acoperire națională din punct de vedere al cercetării directe nu era posibilă datorită costurilor umane, materiale și temporare pe care le-ar fi implicat. Rezultatele cercetării indirecte din primii ani sunt și astăzi vizibile prin multitudinea de fișe semnal și chestionare care au fost completate de colaboratori în primii ani de constituire ai muzeului.

În concordanță cu afirmația celui care va conduce destinul muzeului până în 1983: „munca de cercetare științifică este nu numai proprie oricărei activități muzeistice, ci trebuie să o preceadă și să o întemeieze”,¹¹ noul muzeu, în prima jumătate a deceniului șase a întreprins o serie de cercetări, 15 la număr, pentru identificarea celor mai valoroase complexe muzeistice care urmau a fi transferate în Dumbrava Sibiului și pentru studierea diferitelor fenomene etnografice de civilizație și cultură tradițională. În acest sens au fost cercetate cu preponderență centrele specializate în diverse meșteșuguri.¹²

Analizând relatările despre aceste expediții și locul de unde au fost achiziționate monumentele care constituie cele două grupe tematice suntem îndreptățiți să afirmăm că, aceste expediții, cel puțin pentru grupele care fac obiectul analizei de față, au fost cruciale pentru conturarea peisajului expozițional.

Din perspectiva pomiculturii și viticulturii, cele mai fructuoase expediții au fost cele efectuate în Oltenia subcarpatică, zona Gorj și în zona Huși din județul Vaslui.¹³ Grupele care au început să fie constituite ulterior, cu începere din 1966, au pus accentul pe reprezentarea celor două activități din aceste zone și parțial din zona Sibiului care din motive evidente a fost mult mai ușor de cercetat. De menționat aici este și o anchetă de teren desfășurată în anul 1966,¹⁴ ulterior cercetărilor menționate mai sus, menită să aprofundeze problema povernelor din Oltenia subcarpatică¹⁵. Cercetarea a fost realizată de către Gheorghe Dinuță și s-a soldat cu o serie de propuneri de achiziții de poverne, cea prezentă astăzi în muzeu fiind identificată în cadrul acestei cercetări.

¹¹ A.Ș. a Muzeului ASTRA, Irime, Cornel, *Metoda de cercetare etnografică expediționară în activitatea muzeului Brukenthal*, Fond special „Dr. Cornel Irime”, 332/ 1964, f. 1.

¹² *Ibidem* f. 5.

¹³ *Ibidem*, f. 5-13.

¹⁴ A.Ș. CNM „ASTRA”, Dinuță, Gheorghe, *Raport de cercetare a povernelor în Oltenia subcarpatică*, Fond Cercetare românească, 443/1967.

¹⁵ S-ar putea spune că, alături de Moara cu șase ciuturi din Găleșoia, județul Gorj, Complexul de industrii țărănești (moară cu ciutură, pive de haine, joagă etc.) din Polovragi, județul Gorj, încununează șirul uneltelor, atelierelor și instalațiilor tehnice prezente în Muzeul din Dumbrava Sibiului, șir pe care cercetările viitoare îl vor putea îmbogăți și amplifica, căci dimensiunile genului creator al poporului român se dovedesc a fi mult mai adânci și mai ample decât ni le puteam închipui în trecut.

Din punct de vedere al expedițiilor din zona Gorj, care au fost axate pe instrumentarul viticol și pe construcțiile specializate pentru depozitarea produsului finit, ne parvin câteva însemnări din perioada inițială de dezvoltare a muzeului sibian.

Cercetările realizate în vederea constituirii grupelor viticultură și pomicultură.

De a lungul anului 1962 au avut loc dezbateri academice care au implicat specialiști ai Instituțiilor academice dar și reprezentanți ai forurilor cultural de la nivel central cum ar fi Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă. Înainte de adoptarea de către Academia Republicii Populare Române a Proiectului tematic și a Proiectului de plan privind organizarea sectorului etnografic în aer liber al Muzeului Brukenthal, s-a realizat o *Comisie de coordonare a cercetării științifice* formate din specialiști ai Ministerului Învățământului și Culturii, ai Academiei RPR, ai Muzeului de Artă din capitala României, ai Muzeului Satului și, evident, specialiști ai Muzeului Brukenthal coordonați de Cornel Irimie. Rolul declarat al comisiei era acela de a desăvârși cercetarea științifică pentru configurarea inițială a celor 4 sectoare tematice, deci pentru a finaliza proiectul tematic general. din rândurile colectivului de specialiști, organizați pe tematici de investigare corelate sectoarelor amintite. planul și Proiectul de plan au fost aprobate de către CSCA în iulie 1962 iar în aprilie 1963 s-a obținut acordul favorabil al Academiei Române pentru organizarea muzeului din Dumbrava Sibiului.

Între specialiștii convocați de Cornel Irimie amintim câteva nume reprezentative pentru ceea ce au însemnat cercetările expediționare-itinerante în Oltenia de Nord, implicit și în cercetarea patrimoniului etnografic (inclusiv industriile populare ale județului Gorj)¹⁶. Astfel se remarcă Gheorghe Dinuță, cercetător Muzeului de etnografie al Moldovei din Iași, Paul Petrescu de la Institutul de Artă al Academiei RPR (un remarcabil colaborator al lui Cornel Irimie), Nicolae Mironescu, Ștefan Palada de la Muzeul Brukenthal, arhitectul Andrei Pănoiu cu remarcabile contribuții în ceea ce privește cercetarea arhitecturii populare gorjenești vechi (secolele al XVIII - lea și al XX-lea). Acesta din urmă împreună cu Nicolae Mironescu și Gheorghe Dinuță au participat la ample campanii de cercetare în Oltenia și Muntenia, din postura de colaboratori ai Muzeului Brukenthal, rapoartele întocmite ca urmare a expedițiilor „la teren” reprezentând astăzi repere ale cercetării etnologice de după cel de al doilea război mondial.

Astăzi, asemenea contribuții științifice puțin valorificate sunt de un real folos în reamenjarea peisagistică, dar și în restaurarea monumentelor și instalațiilor provenite din arealele etnologice ale județului Gorj¹⁷.

¹⁶ Vom anexa mai jos un articol reprezentativ elaborat și publicat de Cornel Irimie relativ la modul de concepere și aplicare a incursiunilor de teren, în vederea identificării, cercetării și transferului în Muzeului Tehnicii Populare a patrimoniului material- tehnic, inclusiv a celui provenit din zonele etnografice ale județului Gorj.

¹⁷ Este cazul să relevăm aici și faptul că în cadrul categoriilor de instalații de tehnică populară există, nu numai o mare diversitate de soluții, ci și situații în care s-a ajuns la interesante forme

Astfel, un prim raport realizat de către Nicolae Mioronescu și Paul Petrescu¹⁸ (ce va lua forma unui amplu studiu publicat în 1968 în periodicul sibian *Cibinum*) își propune să analizeze practicile viticole ale podgoriilor gorjene, și corelat cu acestea vizează și o prezentare analitică a construcțiilor (arhitectura) specifice ce individualizau sub raport planimetric și al funcționalității aceste construcții, astăzi dispărute. Studiul /raportul menționat valorifică informații istorice și antropologice din cercetări mai vechi, de la începutul secolului al XX-lea dar și din corpusurile documentare ale Școlii sociologice gustiene. La fel de importante la acest studiu sunt concluziile care scot în evidență evoluția planimetrică a pîmnițelor de vie din zonele viticole de deal din Runcu, Dobrița, Polovragi și Bălănești, ultimele două zone fiind reprezentate monumental în cadrul Muzeului Tehnicii Populare, în contextul configurării tematice a Sectorului Alimentar, cu grupele sale dedicate pomiculturii și viticulturii. Sunt amintite aici formele simple de pîmnițe, din cununi de stejar, plasate în zonele de mijloc ale viilor, apoi sunt menționate conacele cu încăpere adosată pentru adăpostirea cazanului de fiert țuica și, o a treia categorie de anexe viticole, în ordinea complexității, fiind reprezentată de conacele extinse planimetric, cu pătuiage de fân, cu pîmniță cu rol de depozitare a instrumentarului viticol și chiar cu grajd pentru animalele de povară. Este vorba deci de o veritabilă replică a gospodăriilor din vatra satului, ceea ce în limbaj specific poartă denumirea de așezări dublet¹⁹. Raportul semnalează și formele de împrejmuire a pîmnițelor, deci și a viilor, din pari legați, având dispusă o coamă de vrejuri de vie, ce asigura protecția materialului lemnos.

Una dintre cele mai importante concluzii ale studiului este aceea că, în fapt construcțiile profilate pe un specific economic și destinate unei ocupații bine delimitate - viticultura, au determinat un aspect aparte al arhitecturii gorjenești.

Un alt colaborator al cercetărilor de definitivare a sectoarelor tematice a fost Gheorghe Dinuță, și el participând la expedițiile etnografice din Oltenia Subcarpatică, tocmai în ideea studierii instalațiilor hidraulice care urmau să reprezinte ocupații străvechi, în spectrul expozițional al Muzeului Tehnicii Populare. Una dintre primele campanii de cercetare derulate în județul Gorj în anul 1967 a vizat identificarea și repertorierea sistemelor de producție a alcoolului (țuicii) în instalațiile de tip povarnă. Au fost menționate și tipurile de roți de irigat,

mixte și complexe. Bineînțeles, prima situație este aceea în care apare un grupaj de unelte-instalații de același gen, cum ar fi două sau mai multe „mori”, două sau mai multe perechi de pietre (un exemplu concludent este cel al morii cu trei ciuturi, de la Arcani-Gorj, adusă și reconstruită în muzeu).

¹⁸ La solicitarea lui Cornel Irimie raportul intitulat *Amenajări arhitectonice asupra viticulturii în Gorj. Studiu etnografic asupra viticulturii* a fost tradus și în limba germană, tocmai pentru o mai redutabilă circulație a realităților etnologice detectate pe teren, în mediul academic - muzeal german, având în vedere corespondența științifică pe care savantul sibian o întreținea cu personalități ale culturii germane, vezi Arhiva Științifică a Muzeului ASTRA (se va abrevia A.Ș), Fond Cercetare românească, 2199/ 1998, 23 file.

¹⁹ Autorii folosesc chiar termenul de „sate din vii” și avansează ipoteza că, inițial, s-ar fi putut ca vatra satelor studiate să fi fost chiar în zonele colinare cu vii, explicația fiind coroborată și cu prezența bisericilor de lemn gorjenești, rămase izolate pe dealuri, la vii.

pentru sistemele de legumicultură. Cercetările s-au derulat în comunele Polovragi, Baia de Fier, Novacii Ungureni apoi în satele Runcu, Alimpești și Sârbești. Fișele de repertoriere întocmite pentru acele instalații au reprezentat temeiuri pentru completarea colecțiilor Muzeului Tehnicii Populare cu instrumentar pomiviticol necesar grupei tematice pomicultură - viticultură.

La rândul său, Ștefan Palada, specialistul sibian căruia i-a revenit cu precădere configurarea tematică a Sectorului Lemn, a realizat între anii 1975 și 1976 cercetări de teren pentru evidențierea aspectelor care reliefa remanența industriile populare gorjene, în contextul disoluției acestora în deceniile de după cel de al doilea război mondial. Pe baza observațiilor și propunerilor lui Ștefan Palada s-a putut contura Sectorul tematic lemn, parte integrantă a Muzeului Tehnicii Populare și ulterior a Muzeului Civilizației Populare Tradiționale ASTRA²⁰.

Astfel, „Pimnița” cea mai importantă construcție viticolă și pomicolă a Gorjului, prezintă un puternic caracter local din punct de vedere al tehnicilor și arhitecturii constructive fiind echivalentul a ceea ce în multe zone din țară se numește cramă, construcție specializată în pregătirea și depozitarea produselor alcoolice și a instrumentarului necesar pentru această activitate.

Așezate izolat sau în șiruri ordonate aveau aspectul unor adevărate sate în zona dealurilor Bălăneștilor, aspectul de așezare locuită era dat și de faptul că unele din aceste construcții prezentau și anexe (șoproane, grajduri). Construcțiile erau amplasate, pe trei rânduri, fiind identificate la momentul cercetărilor 48 de pivnițe (pe primul rând 11, pe al doilea 13 iar pe ultimul 24). În prezent numărul acestora s-a diminuat considerabil, mare parte din ele fiind distruse în anul 1962, datorită procesului de colectivizare.²¹

Din punct de vedere al amplasamentului au fost identificate două moduri de dispunere, una prezentă în vie sau livadă, iar alta în gospodărie. Ambele tipuri sunt prezente în cadrul expoziției din Dumbrava Sibiului.

O altă clasificare a acestor construcții poate fi realizată folosind ca și criteriu elevația. Cea mai simplă și totodată cea mai arhaică formă este pimnița pe un singur nivel (fără conac) și în general monocelulară, care putea fi găsită atât în vatra satului cât și în afara hotarului (reprezentat în muzeu prin monumentele de la Bălănești și Pisteștii din Deal) și un al doilea tip, mai evoluat, care se găsea preponderent în afara vetrei satului, respectiv pimnița pe două nivele, numită și pimniță cu conac care prezenta la nivelul superior spații destinate locuirii. Totuși pimnița cu conac putea fi găsită și în cadrul unor gospodării. Un exemplu elocvent din acest punct de vedere este pimnița de la Polovragi transferată în 1967 muzeului

²⁰ Ștefan Palada, *Dinamica transformărilor arhitecturii populare în zona Subcarpatică a Gorjului* în A. Ș., Fond Cercetare românească, 5565 / 2004, ff. 1-4.

²¹ Radu Părean, *Cramele viticole și pomicole din Gorj. Reprezentare muzeală și completare tipologică* în A.Ș. CNM ”ASTRA”, Fond Cercetare românească, 7124/2011, f. 2.

sibian care, la momentul descoperiri, era dispusă în cadrul gospodăriei lui Iancu Nicolae.²²

În toate satele din zona subcarpatică a olteniei, țăranii au avut instalații simple pentru distilarea Țuicii. Aceste instalații erau reprezentate de un cazan de capacitate mică (5 - 6 vedre), cu un capac de lemn de doage și o puțină folosită ca și sistem de răcire.²³ Alimentarea cu apă se făcea și ea în mod rudimentar, fiind folosită o găleată pentru extracția apei din fântână și pentru alimentarea în permanentă a răcitorului.

Ulterior, în satele cu o economie în care distilarea Țuicii avea un loc important au apărut construcții specializate și cu un randament crescut, respectiv povernele. În acest caz instalația era montată pe tot cuprinsul anului spre deosebire de tipul de instalație mai arhaic care era montat doar în momentul utilizării sale.

Povarna reprezintă o construcție tradițională în prepararea băuturilor spirtoase. Județul Gorj era, prin excelență, o zonă pomi – viticolă unde asemenea construcții erau frecvente și de unde o povarnă folosind pentru răcire o roată de irigat a fost transferată în Muzeul Tehnicii Populare în anul 1966. În ceea ce privește datarea acesteia povarna a fost construită în anul 1933 de către Belu Petre, fiind una dintre cele mai mari poverne din zonă.²⁴

Aceasta este compusă dintr-o construcție de formă patrulateră, simplă, fără elemente decorative, cu un scheletul format din grinzi masive din diverse esențe lemnoase. Spațiul interior este închis cu ajutorul scândurilor de stejar la nivelul pereților și de un acoperiș în patru ape acoperit cu șită. Un element caracteristic acestor construcții este hornul înalt care facilita evacuarea mai eficientă a fumului rezultat în urma procesului de distilare. Povarna era completată de o roată hidraulică așezată pe cursul de apă din apropiere (râul Olteț) care facilita aducțiunea apei în instalația de răcire prin intermediul unui jghiab.

La nivel de inventar, povarna prezintă două cazane, unul cu capac de lemn și altul cu capac de aramă care foloseau aceeași puțină de răcire. Pe lângă aceste elemente principale în inventarul povernei se mai regăsesc vase de diverse dimensiuni pentru manipularea lichidelor și a materiei prime²⁵.

²² *Crama pomicola cu etaj din Polovragi, jud. Gorj*, în Arhiva dosarelor de monument ale Muzeului ASTRA, dos. nr. 27, f. 3.

²³ A.Ș. a Muzeului ASTRA”, Gheorghe Dinuță, *Raport de cercetare a povernelor în Oltenia subcarpatică*, Fond Cercetare românească, 443/1967, f. 2.

²⁴ Arhiva tehnică CNM ”ASTRA”, Povarnă cu roată hidraulică din Sârbești, jud. Gorj, număr dosar 25, f. 12.

²⁵ În urma cercetărilor efectuate până la nivelul anilor 70, cele două grupe prezentau ca și monumente valorificate expozițional, doar crame sau pîmnițe, o povarnă, un cuptor pentru uscarea fructelor și o serie de teascuri; deci construcții specializate pentru prelucrarea și depozitarea fructelor, construcții corelate pe specificul muzeului aprobat în anul 1962. În anul 1984 a fost realizată o serie tipologică a teascurilor la granița a trei grupe tematice pomicultură, viticultură și uleiit a fost realizat un pavilion de prezentare a teascurilor, în felul acesta fiind completată o problemă importantă a procesului tehnic de prelucrare a fructelor și a semințelor oleaginoase. În scopul completării expoziționale a celor două grupe tematice, ulterior anului 2000 au fost achiziționate două gospodării, una de pomicultură din Bălănești, județul Gorj iar alta de viticultură din

Concluzii.

Definitivarea teoretică a tematicii expoziționale a muzeului sibian a fost realizată prin intermediul unei munci susținute de cercetare științifică de teren, preponderent directă. Această muncă trebuie atribuită unor generații întregi de cercetători din diferite sfere ale științelor socio-umane și nu numai, fiind cert faptul că, în elaborarea tematicii și ulterior a expoziției permanente a muzeului au colaborat o sumedenie de cercetători cu diferite specializări și de la muzee și instituții de cultură de pe întreg cuprinsul țării. În acest sens trebuie subliniat faptul că muzeul din Dumbrava Sibiului este o instituție de cultură reprezentativ națională nu doar prin reprezentativitatea patrimoniului care îl compune ci și din perspectiva oamenilor care și-au adus aportul la structurarea sa.

La nivelul de metodologie, școala gustiană a avut un aport crucial în cea mai importantă perioadă de structurare a expoziției existente. Acest lucru este explicabil atât prin faptul că, în speță, C. Irimie a fost personalitatea cea mai importantă în perspectiva elaborării noului proiect muzeal dar, în același timp, și prin faptul că școala monografică a avut punctul maxim de propagare în a doua parte a perioadei interbelice și în consecință, mare parte a cercetătorilor din anii '60 fuseseră influențați de metodele acestora încă din primele momente ale carierei lor.

Din perspectiva cercetărilor pentru constituirea colecției etnografice sibiene, cercetările s-au efectuat în mai multe stagii și pe mai multe paliere. Cele mai importante asemenea cercetări au fost realizate în anii 1957, prin Ancheta Comisiei de Stat a Apelor pentru identificarea instalațiilor de industrie meșteșugărească, apoi cele derulate între anii 1957 – 1960 cu accentul pus pe sudul Transilvaniei și în regiunea Argeș, urmate de cele din 1962 - 1964 în care au fost implicați mai mulți colaboratori externi, cercetări care a avut ca și scop sondarea așezărilor specializate în diferite meșteșuguri.

La nivelul cercetărilor pentru constituirea grupelor pomicultură și viticultură se remarcă, prin analiza dosarelor de monument și însemnărilor de teren o activitate intensă în anul 1966, an ce coincide cu debutul organizării celor două grupe tematice.

Eforturi susținute pentru definitivarea sectoarelor tematice sus menționate au fost făcute și mai recent, în anii 2006 – 2008 când în urma unei munci susținute de documentare și investigații de teren au fost identificate și reconstruite în muzeu

comuna Vlădești județul Vâlcea. Aceste două gospodării sunt menite să completeze în bună parte planul tematic preconizat în faza de început a muzeului din Dumbrava Sibiului.

Cercetările în vederea identificării posibilelor monumente ce urmau a fi aduse în Muzeul Civilizației Populate Tradiționale au fost realizate în anul 2006 când au fost și identificate cele două gospodării care astăzi, după reconstrucțiile realizate în anul 2008, completează peisajul tradițional al acestor două activități de mare însemnătate și vechime.

două gospodării, una de viticultor iar alta de pomicultor care completează în mod fericit peisajul expozițional.

Această enumerare a perioadelor de timp în care s-au remarcat intensificări ale cercetărilor nu trebuie să ducă la ideea că aceste acțiuni au fost singulare ci, dimpotrivă, cercetări etnografice de teren în vederea studierii și completării grupelor tematice în ansamblul lor au fost efectuate fără încetare, în fiecare an de la fondarea muzeului și până în zilele noastre.

Anexe

Metoda de cercetare etnografică expediționară în activitatea Muzeului Brukenthal. Expedițiile etnografice ale Muzeului Brukenthal²⁶ **Obiective, metode și tehnici de cercetare, rezultate**

A devenit evident pentru oricine faptul că munca de cercetare științifică este nu numai proprie oricărei activități muzeistice, ci trebuie să o preceadă și să o întemeieze. În cadrul muzeelor etnografice, ultimii ani au marcat o dezvoltare deosebită a activității de cercetare în legătură cu formarea și creșterea colecțiilor, precum și cu valorificarea lor în diferite forme (expoziții de bază, expoziții tematice speciale, staționare sau itinerante, publicații de popularizare sau cu caracter documentar-științific, diafilme sau filme științifice ș.a.m.d.)²⁷.

Spre deosebire de alte ramuri, cum ar fi cazul cu muzeele de științe ale naturii, cele arheologice și istorice, de ex., unde există nu numai tratate, manuale și alte lucrări fundamentale, ci și o metodă a cercetării științifice pusă la punct, transmisă și mereu îmbogățită, chiar prin procesul de învățământ universitar, etnografii au fost puși în situația de a face experiență pe cont propriu în cadrul diferitelor colective, în funcție de situațiile specifice în care au lucrat, în raport cu mijloacele de care au dispus și, desigur, ținând seama în primul rând de problemele care se cereau rezolvate.

Se poate spune că, într-o largă măsură, etnografia s-a dezvoltat ca știință, în țara noastră, din împletirea strânsă a muncii de colecționare și studiu asupra operelor muzeale, fapt care poate fi considerat bine venit, munca practică îmbinându-se perfect cu cea teoretică. De altfel, aproape toate cadrele etnografice de la Academia Republicii Populare Române au lucrat inițial direct în muzee, sau cel puțin au colaborat cu acestea, așa cum, la rândul lor, numeroase cadre muzeale desfășoară activitatea științifică în diferite colective și institute academice.

Teoretic privind lucrurile, problema cercetării etnografice, deci studiul modului de trai și al culturii populare materiale și spirituale, precum și al formelor

²⁶ Arhiva Științifică a Muzeului ASTRA, Fond Special „Cornel Irimie”, dosar 109, 1964, ff. 1-14, document dactilografiat (n.ed.).

²⁷ Studiul selectat ilustrează detaliile metodologice aplicate de Cornel Irimie, în investigarea științifică complexă asupra comunităților tradiționale, de unde proveneau instalațiile ce au alcătuit primele sectoare tematice ale Muzeul Tehnicii Populare (n.ed.).

specifice de viață socială, sub raportul dezvoltării lor istorice, este aceeași, fie că e vorba de cercetări teoretice, fie practice, cu scop aplicativ. Nu există deci deosebiri de esență în cercetarea etnografică, ci doar de scop și, ca atare, însăși metodele de lucru sunt aceleași. Rolul hotărâtor îl joacă, desigur scopul cercetării și obiectivele pe care și le propune; în raport cu acestea există, se înțelege, o diversitate în ceea ce privește felul de abordare a problemelor și de metoda de cercetare.

Fără a neglija documentele scrise sau materialele arheologice privind trecutul mai îndepărtat, pe care le studiază pentru a încadra și explica fenomenele de care se ocupă, etnografia rămâne în primul rând o știință de cercetare concretă, de preferință pe viu. Se folosește, în acest scop, metoda observației, atât pentru cercetări tematice, cât și pentru cele monografice, ambele putând fi locale sau zonale. Precum se știe, metoda de cercetare tematică se aplică în cazul studiilor privind un singur fenomen sau manifestare, în schimb, monografia presupune studiul întregului complex de manifestări dintr-o localitate, zonă sau grup social. Se înțelege că și în cazul cercetării tematice, fenomenul în cauză e privit în relație cu celelalte fenomene și raportat la condițiile social-istorice în care a apărut și s-a dezvoltat.

Deși în toate cercetările etnografice concrete, observația rămâne principalul mijloc de investigație, aplicarea ei se face în mai multe feluri. În același timp, este de reținut faptul că și în cadrul etnografiei sunt valabile aceleași reguli în legătură cu metoda observației, cu deosebirea că aici, într-o măsură mai largă, rolul cercetătorului are un caracter special, deoarece fenomenele pe care le cercetează sunt adeseori manifestări proprii. De aici, nevoia ca observația să se facă în condiții care să asigure exactitate și obiectivitate, pentru ca ea să oglindească realitatea și să dea posibilitatea la explicare și interpretare.

Fie că este vorba de observația directă a cercetătorului, sau de materiale indirecte, pe care acesta la folosește, datele respective trebuie să fie controlabile. Din acest punct de vedere credem că experiența *școlii sociologice* de la București (unde etnografia era implicată direct) poate fi luată în considerare și valorificată în primul rând prin metoda de cercetare, aceasta fiind rezultatul unei îndelungate experiențe de teren, la care și-au adus contribuția specialiști din numeroase discipline. Trebuie să arătăm, totuși că dacă observația este principala cale de cercetare a fenomenelor și manifestărilor etnografice, ea nu poate rămâne singura, ci se completează în mod necesar cu rezultatele altor științe și folosește, ca mijloace auxiliare, metoda statistică.

Referindu-ne la experiența făcută de colectivul Muzeului Brukenthal în domeniul cercetărilor etnografice, într-o largă măsură similară cu cea a celorlalte muzee sau institute etnografice, se poate constata că, de la caz la caz, s-a aplicat metoda de cercetare tematică sau monografică, în funcție de scopul lucrării întreprinse. Fie că cercetarea a precedat o acțiune, fie că a fost asociată cu munca de achiziții, s-a dat prioritate studiilor concrete, la teren, lucrându-se în colective de la 2-15 persoane.

Practicând cu preferință cercetarea directă, nu a fost neglijată, atunci când era cazul, îndeosebi ca mijloc de informare preliminară sau de urmărire a răspândirii și frecvenței unor manifestări, nici cercetarea indirectă, pe bază de fișe și chestionare.

Lăsând la o parte cercetările legate de munca de achiziții, menționăm că s-au făcut numeroase studii cu caracter tematic local, cum sunt cele cu privire la unele centre ceramice (de exemplu Săsciorii, Agnita, Ocna Sibiului), apoi cele cu caracter tematic zonal (exemplu studiile privind portul popular al diferitelor zone din sudul Transilvaniei, cele referitoare la instalațiile tehnice de prelucrare a textilelor). Între cercetările cu caracter complex, monografic, se înscriu cele referitoare la o localitate (exemplu, studiul complex al zonei mărginenilor Sibiului, efectuat în colaborare cu Institutul de Istoria Artei al Academiei R.P.R.).

Un capitol aparte îl formează, în ultimii ani, cercetările cu caracter expediționar, cu o tematică profilată în special pe problematica tehnicilor populare (așa zisele meșteșuguri și industrii țărănești, ocupații specializate), acțiunea fiind impusă de necesitatea de a identifica într-un timp relativ scurt, obiectivele ce trebuie salvate ca documente pentru sectorul în aer liber care se organizează în Dumbrava Sibiului.

Pentru a putea aprecia metoda de cercetare tematică expediționară, în lumina obiectivelor propuse și a rezultatelor obținute, este necesară o scurtă analiză a câtorva expediții de cercetare efectuate în condiții diferite.

Deși deosebite ca întindere teritorială, durată, componența colectivului, pregătire și dotare, expedițiile și-au propus, în primul rând, să efectueze cercetări de recunoaștere pentru caracterizarea generală etnografică a unor zone, precum și să ducă la identificarea de obiective valoroase pentru istoria culturii noastre populare. Ca atare, itinerariile au dat preferință centrelor specializate într-una sau mai multe îndeletniciri.

Dintre cele peste 15 expediții efectuate vom analiza, pe scurt, câteva, diferite din punct de vedere al criteriilor amintite, tocmai pentru a se putea desprinde mai ușor concluziile generale, hotărâtor fiind în apreciere, rezultatele obținute.

Între primele expediții, se numără cea din *Țara Loviștei*, care a durat 20 de zile, participând 7 specialiști de la Muzeul Bruckenthal (5 cercetători-muzeografi, 1 grafician și 1 fotograf), fiind cuprinse principalele localități din dreapta și din stânga Oltului, pregătită pe bază de bibliografie, cu protocol tematic detaliat, aplicându-se o fișă specială de anchetă, ținându-se apoi ședințe speciale de lucru chiar la teren, pe etape. Expediția a dus la acumularea unor date interesante și inedite. Propunându-și însă un număr prea mare de teme, ce depășesc forțele colectivului, fapt care a obligat chiar la dispersarea lor la un moment dat pe localități, expediția s-a resimțit puternic din această cauză. Pe baza fișelor completate, apoi a celor peste 600 de fotografii și 200 de desene efectuate, precum și a datelor obținute de la Sfaturile Populare, se poate conchide că scopul a fost atins mai ales în ceea ce privește posibilitatea unei caracterizări generale a specificului zonal.

O altă expediție pe care o menționăm, este cea din *Oltenia subcarpatică*, care s-a desfășurat timp de 15 zile, cu mașina, și la care a participat un colectiv de 10 persoane, în marea lor majoritate colaborări externi (de la Academia R.P.R.: R. Vulcănescu, P. Petrescu, N. Mironescu; de la Muzeul Satului: G. Dinuță; de la Muzeul Etnografic al Moldovei: G. Bodor; de la Muzeul Regional al Olteniei: Ileana Diaconescu; de la Casa Regională de Creație din Oradea: T. Mozes, plus delegații Muzeului Brukenthal: C. Irimie, I. Drăgoescu și R. Terschak). Cercetarea aceasta s-a desfășurat pe o linie paralelă cu munții în toată Oltenia subcarpatică, cu opriri în principalele localități specializate în meșteșuguri, și în special unde existau instalații tehnice populare. S-au obținut rezultate edificatoare cu privire la viticultură, creșterea vitelor și păstorit, pescuit, morărit, prepararea uleiului, cuptoare de pâine, sisteme de alimentare cu apă, piuărit, olărit etc., înregistrându-se fișe, făcându-se numeroase fotografii și desene. Itinerarul prea lung, cu mult mai multe obiective identificate decât se presupunea inițial, cu un colectiv nu suficient de unitar, din care unii membri au venit sau au plecat la date diferite, ne-au făcut să tragem anumite învățăminte pentru expedițiile viitoare. Este de reținut, în mod special, informarea generală despre acest traseu și despre o regiune prea puțin cunoscută din punct de vedere etnografic, Oltenia subcarpatică putând fi, cu îndreptățire, considerată un mare zăcământ de documente etnografice a căror cercetare sistematică nu trebuie să mai întârzie.

Cercetările făcute în *zonele sud-estice ale Banatului*, în raioanele Lugoj, Caransebeș, Bozovici, Reșița, Oravița, Moldova Nouă și Orșova, timp de 23 de zile în luna iulie 1962, de către doi cercetători de la Muzeul Brukenthal (H. Hoffmann și R. Wiener) au avut ca obiectiv tematic problema morilor cu ciutură și instalațiile tehnice pentru prelucrarea textilelor. Aplicând un ritm susținut deplasării și mergând strict pe centrele specializate, s-au obținut rezultate frumoase, înregistrându-se rețeaua de instalații și stabilindu-se tipologia lor. Se înțelege că s-a făcut descrierea construcțiilor, a uneltelor-instalații și a modului lor de funcționare, cu terminologia respectivă, precum și unele aspecte privind viața social-economică legată de acestea. Revenindu-se, în luna octombrie a aceluiași an, în unele localități, cu o echipă mai mare, s-au făcut completări. Putem considera că obiectivele cercetării au fost atinse, atât ca cercetare și chiar mai mult, materialul cules fiind suficient pentru determinarea pieselor cu valoare muzeală, dar și pentru lămurirea generală a problemelor.

Expediția întreprinsă în luna August 1963, timp de 14 zile, în *zona Sebeș-Orăștie, până la Hunedoara*, sub munte, în satele de pe văile Pianului, Sibișelului, Cugirului, Grădiștei și Cincișului, cu un colectiv de 5 lucrători de la Muzeul Brukenthal (H. Hoffmann, R. Wiener, C. Irimie, M. Iuga, R. Terschak), deplasarea făcându-se cu mașina, și-a propus de asemenea să realizeze o documentare generală etnografică și, în special, identificarea unor obiective de tehnică populară. Observațiile și constatările au fost concretizate în numeroase fișe, fotografii și desene. Trebuie să spunem că, deși în unele localități au fost făcute deplasări anterior, și alte muzee sau cercetători de la Academia R.P.R., nu s-au făcut nici achiziții și nici studii sistematice, problemele principale constituind o necunoscută.

Așa se explică faptul că s-au cules date inedite despre tehnica prelucrării lemnului prin sistemul de zdrobire în vălău rotund cu 1-3 roți mari de piatră acționate de om sau prin tracțiune animală; la fel despre pivele de ulei cu maie acționate cu apă, despre morile cu cupe sau lopeți, sau chiar urme de mori cu ciutură (în satul Costești, chiar sub dealul cetății dacice), despre pivele cu „maie”, iar în altă ordine de idei, descoperirea în masă a stâlpilor-coloane cu porumbei sculptați în lemn, de mare interes istorico-etnografic și artistic. Reținem faptul că în câteva centre specializate (exemplu Ludești, Costești, Vinerea ș.a.) va trebui să se revină pentru studii în profunzime; la fel pentru unele probleme de veche organizare pastorală, în legătură cu sistemul șesenal, în Munții Orăștiei. Ca urmare a acestei expediții, Muzeul Brukenthal a achiziționat ulterior o serie de materiale și unele instalații, așa cum a început să facă acest lucru din anul 1964 în mai multe zone cercetate anterior.

O expediție restrânsă ca număr de participanți (B. Zderciuc, V. Butură, H. Formagiu), într-un timp relativ scurt (12 zile) deplasându-se cu mașina în unele zone aparținând regiunilor *Clujului, Crișanei, Hunedoarei și Banatului*, având o tematică restrânsă și bine precizată (instalații tehnice pentru prelucrarea țesăturilor de lână, construcții și mecanisme, precum și problema prelucrării lânii, fazele anterioare datului la puiă, inclusiv țesutul). S-a ajuns la rezultate concludente în ceea ce privește recunoașterea de centre specializate, unde s-au identificat instalații valoroase pentru sectorul în aer liber al Muzeului Brukenthal (Scrini-Răchițele, Preoteasa-Vâlcăul de Sus; Pădureasa, Fânațe, Bulzești, Curtea, Rusca etc.). În unele centre din Banat, expediția a constituit o revenire, în scop de precizare și confirmare. Rezultatele obținute constituie în același timp jaloane pentru studii viitoare.

Cercetările expediționare din *nordul Dobrogei* au durat 18 zile, luna iunie 1964, participând 5 persoane (C. Irimie, H. Rușdea, A. Hotomancea, M. Iuga, [indescifrabil]). Echipa s-a deplasat tot timpul cu microbuzul, având ca bază de plecare orașul Tulcea, iar câteva zile Babadagul. În afară de recunoașterea în zona acestor două raioane, s-a făcut și o deplasare de 3 zile în Delta. În plus față de tema instalațiilor tehnice și a meșteșugurilor, s-a cercetat problema pescuitului precum și cea a mijloacelor de transport și comunicații. Consemnând în sute de fișe de constatare, observațiile făcute, luându-se peste 1.000 de imagini fotografice în alb-negru și color, precum și peste 250 de desene, bagajul de date și cunoștințe noi, chiar atunci când se refereau la teme care au interesat anterior și pe alți cercetători (din păcate, arhivele pe care am fi dorit să le cercetăm nu conțineau materiale) poate fi apreciat ca valoros. Concluzia generală este că avem de-a face, din punct de vedere etnografic, cu o regiune prea puțin cunoscută, cu vechi tradiții de cultură autohtonă, împănată desigur cu numeroase elemente alogene adăugate în cursul istoriei. Merită să fie citate vestigiile unor vechi mijloace de transport pe apă sau uscat (luntricele monoxile, patinele de os, cobilițele etc.), aratul cu cai, rășnițele de mână, precum și morile de vânt, ca temă principală, a căror cifră trecea de 500 de unități la începutul sec. al XX-lea și aflate astăzi pe cale de dispariție. Menționăm în seria tipologică morile cu corpul pătrat, cu sau fără balcon (fie numai cu parter,

fie și cu etaj, cu transmisie dublă sau cu transmisie simplă) apoi rămășițele de mori rotunde „cu căciulă”. Mai mult decât se putea presupune, în această parte a Dobrogei există încă unele exemplare interesante de mori cu roată mânăată de apă, precum și o instalație de pive, de tipul celor bănațene, cu ciocane mari și cu bătaie laterală. De mare însemnătate credem că sunt și datele referitoare la piuăritul cu mâna pe un scaun cu lese, de tipul celor care s-au găsit și în Munții Apuseni. După închiderea campaniei de teren s-a continuat munca de documentare arhivistică și bibliografică, care și ea va trebui să fie urmată de unele studii în adâncime, pe teme, în centrele specializate.

Tot o expediție amplă trebuie considerată cea întreprinsă în două *zone din Moldova* (Raionul Focșani și Raionul Rădăuți, iar parțial în Regiunea Bacău), în lunile septembrie-octombrie 1964, timp de 16 zile. Din unele rapoarte preliminare se poate trage concluzia că s-a cules un bogat material, deși expediția propunându-și un teritoriu prea mare pentru cercetare și fiind întreprinsă de un colectiv mai puțin omogen, a avut de întâmpinat greutăți. Expediția, la care au participat permanent 7 specialiști (de la Muzeul Brukenthal: H. Hoffmann, A. Hotomancea, M. Iuga etc. de la Institutul de Etnografie și Folclor al Academiei R.P.R.: I. Drăgoescu și R. O. Maior; de la Comisia Muzeelor Științifice din C.S.C.A. N. Sfârlea) s-a bucurat de un substanțial sprijin din partea muzeelor de la Focșani și Rădăuți, pe lângă rezultatele de cercetare teoretică fiind evidente rezultatele practice de identificare a unor instalații și ateliere.

O categorie aparte o formează *câteva expediții de scurtă durată*, cu colective restrânse (2-3 persoane), care și-au propus doar recunoașterea preliminară cu obiective limitate. De obicei, expedițiile de acest gen ale Muzeului Brukenthal, au pornit de la unele sesizări sau de la ipoteze de lucru și care se cereau rezolvate în mod operativ. De multe ori, de la aceste expediții preliminare s-a trecut la cercetări mai ample sau la lucrări de interes muzeal excepțional, cum ar fi cazul referitor la identificarea și achiziționarea celor două exemplare de mori plutitoare pe vase ce au fost aduse ulterior în Dumbrava Sibiului, și pentru care, se înțelege, s-a făcut apoi o documentare etnografică și tehnică mai amplă. În aceste cazuri s-a acordat importanță filmului etnografic-documentar, fotografierii și desenării obiectivelor.

Desigur că, așa cum arătam mai înainte, lista expedițiilor etnografice, pornite de la Muzeul Brukenthal, este mult mai mare, fiecare dintre ele aducând o experiență în plus. Nu în ultimul rând, ele au făcut posibilă conturarea unui tablou general necesar acțiunii muzeistice de salvare a exemplarelor tipice și de conservare a lor ca documente ale istoriei culturii noastre populare.

În cazul de față, este evident și se poate demonstra cu ușurință faptul că rezultatele practice sunt implicate în cele teoretice, tocmai datorită faptului că scopul și programul cercetărilor au fost subordonate unui colectiv principal și concret.

Pe baza cercetării expediționare, putem afirma că e posibilă determinarea cu mai multă ușurință a ceea ce este tipic, esențial și caracteristic pentru o anumită perioadă și în anumite condiții în legătură cu un grup de fenomene sau manifestări. Se pot da, în această privință, exemple din toate capitolele etnografiei, cele care

interesau însă în primul rând, în cazul de față, fiind instalațiile tehnice și unele meșteșuguri. Relevăm că deosebit de interesante sunt descoperirile privind viticultura (din zona Gorj și zona Huși), ustensilele pentru preparat uleiul cu variate tipuri de teascuri (în Oltenia subcarpatică), apoi zdrobitoarele cu vâlu rotund, acționate de om sau de cal (zona Orăștiei), precum și pivele de ulei cu ciocane mânate de roți hidraulice (Valea Cincișului). În continuare, cităm marele capitol al morilor de apă cu sute de instalații de mori cu ciutură sau făcaie, descoperite nu numai în Banat, Oltenia și Muntenia subcarpatică sau pe Valea Buzăului, ci chiar, sub formă de urme, în sudul Transilvaniei, de o mare varietate în ceea ce privește construcțiile, numărul de ciuturi și detaliile mecanismelor; apoi morile cu cupe sau cu aripi, morile plutitoare pe vase (de pe Someș, Mureș și Olt), morile de vânt din Dobrogea și din Banat etc. Același lucru se poate spune despre diferite instalații pentru prelucrarea lemnului, argilelor, pietrei și metalelor etc. În sectorul textile și pielărit, pe lângă meșteșugurile de prelucrare a fibrelor și pieilor, o atenție specială s-a acordat întregii game de instalații, ceea ce a făcut posibilă stabilirea tipologiei generale a acestora.

Din punct de vedere metodologic, avantajele cercetărilor expediționare sunt în primul rând derivate din munca în colectiv, ceea ce prilejuiește un larg schimb de experiență, iar pentru cadrele tinere constituie o școală extrem de utilă. Aplicând în general formula de marșrut, cu etape, fie desfășurate radial, sau liniar, expedițiile se bazează aproape exclusiv pe observația directă, cu înregistrări în fișe și chestionare, pe fotografie și desen, ca și pe notări asupra unor aspecte de ordin calitativ, semnificații și înțelesuri, fără a neglija, se înțelege, statistica.

Metoda de cercetare expediționară este proprie și duce la bune rezultate dacă este folosită pentru studii de orientare generală pentru caracterizare zonală, și în special, pentru determinarea tipologică, în vederea studiilor comparative. Nu întotdeauna și în toate cazurile rezultatele sunt cele scontate, ele fiind condiționate de mai mulți factori.

Din experiența căpătată cu ocazia expedițiilor organizate de către Muzeul Brukenthal, de cele mai multe ori în colaborare, rezultă că reușita lor este cu atât mai deplină cu cât se face în prealabil o temeinică pregătire teoretică, organizatorică și tehnică; de asemenea reușita lor este condiționată de componența echipei și de spiritul de muncă în colectiv aplicat cu consecvență, în sensul de a se realiza în mod continuu informări reciproce, semnalări și discuții. Alături de înregistrarea uniformă, pe bază de chestionare și fișe, se face posibilă compararea datelor culese de către diferiți cercetători în diferite zone, cercetările expediționare trebuie să facă uz de cât mai multe înregistrări pe peliculă fotografică, pe bază de magnetofon și pe film, plus cât mai multe desene. Din punct de vedere tematic, cu cât lista problemelor este mai restrânsă și mai bine acoperită de numărul cercetătorilor, cu atât mai completă și mai științifică poate fi observarea și interpretarea fenomenelor. În același sens, trebuie să se acorde o atenție deosebită alegerii zonelor și timpului acordat pentru cercetare. La buna reușită nu trebuie neglijată contribuția organelor locale, care pot sprijini în diferite feluri, acțiunile de cercetare.

În ceea ce privește pregătirea și aplicarea formularisticii, Muzeul Brukenthal a încercat diferite soluții începând cu unele formulare-program de cercetare (de exemplu *Mic îndreptar pentru studiul unor îndeletniciri-industrii țărănești, meșteșuguri și ocupații*), continuând cu fișe speciale ce se completează pentru anumite unități sau fenomene, fie de către cercetători direcți, fie de către corespondenți (de ex. fișa semnal pentru obiective-instalații, ateliere, unelte etc., care ar interesa organizarea sectorului etnografic în aer liber din Dumbrava Sibiului). Aplicarea formularisticii s-a dovedit necesară în toate cazurile, rezultatele fiind însă condiționate de omogenitatea colectivului și de felul în care s-a desfășurat expediția respectivă, având în vedere și buna selecționare a informatorilor.

Fără a avea deloc pretenție că aceste concluzii pot constitui o călăuză pentru cercetările viitoare, ele formează totuși o experiență utilă pentru acei care își propun să studieze tematic, în colectiv, manifestări de cultură populară bine precizate tematic.

Dr. Cornel Irimie

I. Documente inedite. Fonduri arhivistice

Arhiva Științifică a Muzeului ASTRA, Fond B I Cercetare românească:

Gheorghe Dinuță, *Raport de cercetare a povernelor în Oltenia subcarpatică*, 443/1967;

Paul Petrescu, Al. Mironescu, *Amenajări arhitectonice asupra viticulturii în Gorj. Studiu etnografic asupra viticulturii*, 2199/ 1998;

Ștefan Palada, *Dinamica transformărilor arhitecturii populare în zona Subcarpatică a Gorjului* în, 5565 / 2004;

Radu Părean, *Cramele viticole și pomicole din Gorj. Reprezentare muzeală și completare tipologică* 7124/2011;

Dosar de monument, *Povarnă cu roată hidraulică din Sârbești, jud. Gorj*, număr indicativ 25;

Fond A II Istoricul Muzeului ASTRA Etape de organizare:

Dare de seamă asupra ședințelor de lucru din zilele 26, 27, 28 decembrie 1961 cu privire la proiectul de plan pentru organizarea sectorului etnografic muzeal din Dumbravă și cercetările științifice, 6347/ 2008;

Dosar proiect de plan pentru organizarea Sectorului Etnografic Muzeal din Dumbrava Sibiului, nr. 14/ 1963, document dactilografiat;

Programul ședinței de lucru lărgită a Consiliului Științific al Muzeului Brukenthal din 11 – 13 martie 1971, nr. inv. 899/ 1991.

II. Bibliografie generală:

1. Dunăre, Nicolae, *Răspândirea satelor specializate în meșteșuguri populare pe teritoriul României*, în „Cibinium 1967/1968”, pp. 23-70.
2. Dunăre, Nicolae, *Sate din Zărand specializate în meșteșuguri țărănești*, în „Contribuții la cunoașterea regiunii Hunedoara”, 3, 1956.
3. Irime, Cornel, *Anchetă statistică în legătură cu rețeaua de instalații tehnice populare acționate de apă pe teritoriul României*, în „Cibinium 1967/68”, pp. 413-487.
4. Irime, Cornel, *Pivele și vâltorile din Mărginimea Sibiului și de pe valea Sebeșului*, Sibiu, Muzeul Brukenthal, 1956.
5. Irime, Cornel, *Tipuri tradiționale de instalații tehnice populare în zonele sudice ale Hunedoarei*, în „Sargetia”, V, 1968, pp. 551-548.
6. Irime, Cornel; Hoffmann, Herbert, *Ceramica din Săsciori*, Sibiu, „Muzeul Brukenthal Studii și comunicări”, 1958.
7. Kos, Karoly, *Arta lucrului în fier în Rimetea (Torockó) din regiunea Cluj*, în: „Studii și cercetări de istoria artei”, nr. 3-4, 1956.
8. Palada, Ștefan, *Contribuții la cunoașterea dezvoltării istorice a meșteșugarilor legate de prelucrarea pieilor în Săliștea Sibiului*, în „Cibinium 1967/68”, pp. 343-354.
9. Pamfile, Tudor, *Industria casnică la români*, București, 1910.
10. Rădulescu, Liviu, *Centre de olari în Țara Făgărașului*, în „Cumidava”, 3, 1969, pp. 529-534.
11. Scarlat, Mihnea, *Centre specializate în confecționarea mobilierului de pe Valea Topologului – județul Argeș*, în „Studii și cercetări Muzeul Satului”, 1970, pp. 303-310.
12. Slătineanu, Barbu, *Ceramica feudală românească și originile ei*, București, 1958.
13. Slătineanu, Barbu; Stahl H. Henri; Petrescu, Paul, *Arta populară în RPR. Ceramica*, București, 1958.
14. Sofronie, Mihai și Palada, Ștefan, *Aurăritul, un meșteșug străvechi ilustrat în Muzeul Tehnicii Populare din Dumbrava Sibiului*, în „Cibinium 1966”, Sibiu, 1966, pp. 97-112.
15. Stoica, Georgeta, *Centre specializate în confecționarea mobilierului în Oltenia*, în „Studii și cercetări de istoria artei. Seria artă plastică”, nr. 2, 1968, pp. 233-241.
16. Tița, Andrei, *Contribuții la studiul meșteșugurilor în lemn de la Budureasa (Regiunea Crișana)*, în „Anuarul Muzeului Etnografic Transilvaniei” 1962-1964, pp. 367-385.
17. Turcu, Constantin, *Șteaza, instalație primitivă sătească pentru perfecționarea unor țesături casnice*, în „Studii revistă de istorie”, nr. 4, 1955, pp. 113-118.

-
18. Vuia, Romulus, *Tocălia și începuturile torsului*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei” 1957/58, Cluj, 1958.
 19. Zderciuc, Boris, Stoica, Georgeta, *Crestături în lemn în arta populară românească*, București, 1967.

Anexe foto

Crama de vie, cu acoperiș de viță de vie, Voitești, Gorj (Arhiva foto a Muzeului ASTRA)

Pimnița cu etaj lui Iancu Nicolae din Polovragi (Arhiva foto a Muzeului ASTRA)

Crama Runcu, județul Gorj (Arhiva foto a Muzeului ASTRA)

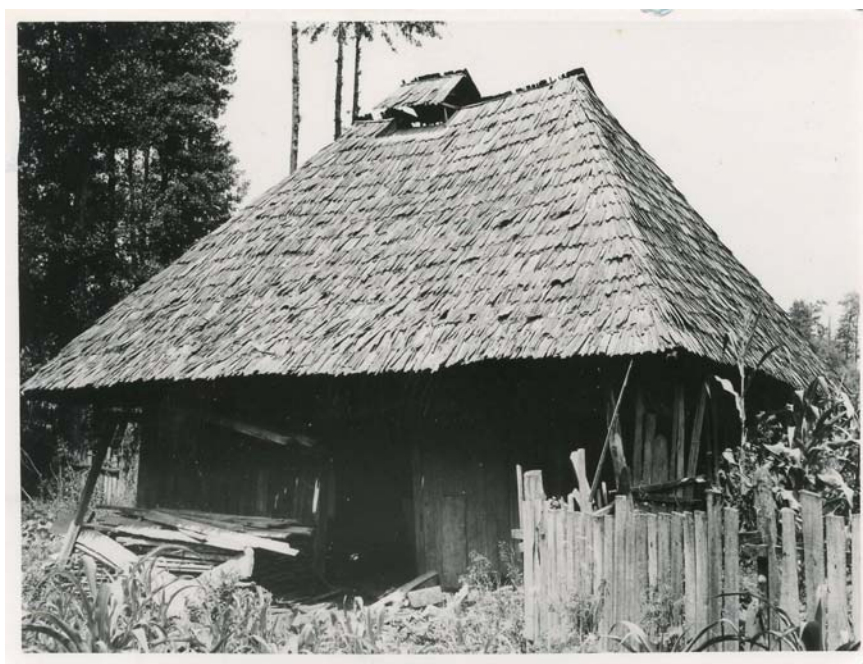
Grup de crame Voitești, județul Gorj (Arhiva foto a Muzeului ASTRA)

Crama din Bălănești, județul Gorj în gospodărie (Arhiva foto a Muzeului ASTRA)

Casă cu poartă și cerdac, Sârbești, județul Gorj (Arhiva foto a Muzeului ASTRA)

Povarna lui Ciugulete Maria, Sârbești, județul Gorj (Arhiva foto a Muzeului ASTRA)

Sârbești, județul Gorj, pe Olteț la bateria de răcire a instalației alambicului (Arhiva foto a Muzeului ASTRA)